кісїнької проґрами, без розуміня потреб і завдань хвилї. От і не диво, що „хоть бы яка вѣдомостка, мысль або гадка“, яку зволить йому прислати о. декан, від давнїх лїт загребаний на селї, чоловік, що нераз сам би хотїв і потребував повчити ся з ґазети, являєть ся для того ґазетяря-дїлєтанта „придатною и многоцѣнною“ і сам він обмежаєть ся на тім, що надасть їй „форму годящую ся въ газетку“, а се значило нераз просте покалїченє та скарикатуванє. Маємо тут також клясичний прикладець громадської цензури, де сам редактор просить передплатника о. декана, замазувати в його ґазетї статю, по його чи чиїйсь думцї невідповідну для селян. Не диво, що такі дерева, як то кажуть, не могли рости до неба і такі видавництва від першої хвилї хорували на сухоти духові й фінансові. Та не треба забувати, що вони самим своїм істнованєм приносили величезну шкоду — раз тим, що знеохочували людий до руської книжки й ґазети, де вони звичайно не знаходили анї добрих інформацій анї солїдного знаня, і де натомісь за кождим нумером могли надїятись, що виданє урветь ся, — а надто тим, що здані на ласку немногих протекторів, деканів, канонїків та иньших меценатів редактори, звичайно вбогі духом і кишенею, були приневолені підлещуватись їм і тим витворили ту атмосферу чинопочитаня, низкопоклонства та фарисейства, що зробила ся одною з характерних і дуже непринадних прикмет галицького рутенства.

Ів. Франко.

Др. Остап Терлецький.

НЕКРОЛЬОҐІЧНА ЗАМІТКА.

Ще оден некрольоґ — так їх богато в сїм роцї!

На сей раз понесла втрату історично-фільозофічна секция нашого Товариства. Не стало одного з нечисленних її членів-істориків — дра Остапа Терлецького.

Імя небіжчика було тїсно звязане з новійшою духовою еволюциєю Галицької Руси, і з сього боку житє й дїяльність його буде представлена в осібній статї, заповідженій для найблизшої книжки Записок одним з близших знайомих покійника — дром Франком. Тут же обмежу ся лише коротенькою поминкою по покійнім товариші по секциї.

Роджений в 1850 р., в сьвященичій родинї, в с. Назірній, під Коломиєю, Остап Терлецький учив ся в Коломиї й Станиславові, де скінчив ґімназию в 1868, потім ходив на фільо-

софічний факультет у Львові і скінчив його в 1872 р. Часи студентства його припадали на кінець німецьких часів львівського університета, коли він в історичнім відділї мав такі визначні сили як Реслєр і Цайсберґ. Під впливом їх Терлецький заохотив ся до історичних студий і скільки пригадую собі з його оповідань, його пізнійший перехід до Відня стояв у звязку з переходом проф. Цайсберґа, у котрого він працював у семінарі, зі Львова до Відня. Слабовитий, скуплений в собі, Терлецький мав богато шансів вийти на кабінетового наукового робітника. Сьому сприяло також і те, що він — не без посередництва Цайсберґа, зараз по абсолюториї дістав посаду при віденській університетській бібльотецї, і мав спромогу дальше працювати науково.

Та знайомість з Драгомановом, що в 1873 загостив до Відня, і вплив, який зробив він на нього, спровадила діяльність Терлецького на иньшу дорогу — він звертаєть ся до економічних та социяльних питань і входить у стичність з тодїшнім поступовим і революцийним рухом на Україні й у Росиї. При всім своїм пієтизмі для Драгоманова покійник не раз висловляв передо мною, в приватних розмовах свій жаль, що сї впливи звели його з чисто наукової діяльности, відвели від задуманих праць по історії Галичини, на дорогу суспільної роботи, „політики“, до якої він не чув себе покликаним, та дійсно й не був сотворений для неї. Терлецький стає першим помічником Драгоманова в його заходах коло европеізовання галицької Рутенії, навязує за його посередництвом безпосередні зносини з київськими українськими кругами (в Київ він їздив під час археольоґічного з'їзду 1874 р.), виступає з критикою галицького рутенства устно і в літературі (замітна його статя: Галицько-руський нарід і галицько-руські народовцї, в Правдї 1874 р.) і стає одним із провідників нового, поступового народовства в Галичині. Особливо в віденськім кружку молодїжи мав він великий вплив, бувши її справдешнїм провідником в рр. 1873—1877.

Та катастрофа, що спала на Терлецького й иньших галицьких поступовців в 1877 р., перервала його роботу й розбила його житє. В безглуздій тодїшній нагінцї за соціалїстами Терлецького арештовано, протримано більше як півроку в слїдчій вязницї, без всякої підстави, і засуджено ще потім на коротке вясненнє. Се було одно з тих моральних убийств, що не перестануть вопіяти по пімсту до неба. З вязницї Терлецький вийшов фізично розбитий, без всяких засобів житя — посаду ама-

нуенса віденської університетської бібліотеки, яку він мав перед арештом, йому відібрано по тім засуді, — і навить без всяких виглядів, бо з діпльомом фільософічного факультета і з репутацією політичного злочинця не міг знайти собі ніякого хліба. Зломаний фізично й морально, записуєть ся він „для хліба“ на правничий факультет віденського університета (1879) і мусить бороти ся з бідою, щоб заробити собі найскромнійший прожиток. Одначе з сього часу маємо все таки досить численні його кореспонденциї і статї з сучасного суспільного й економічного руху, а також і перший начерк його пізнійших „Літературних стремлїнь“, що на разї лишив ся в рукописи. У звязку з ним стояла й видрукована при збірнику писань Волод. Навроцького, одного з первоначальників галицької „Молодої України“, біоґрафія його, написана Терлецьким.

З кінцем 80-х рр., по кількох лїтах житя в Віднї і на провінциї в Галичинї, Терлецький осїдаєть ся у Львові. Трохи лїпше ставши материяльно з початком адвокатської практики (хоч властиво недостатки мусїв терпіти аж до смерти), а з розвоєм радикальної партиї перейшовши на ролю обсерватора сього руху, котрого одним з духових батьків він був, Терлецький вертаєть ся до своїх давнїх плянів до оброблення історії культурної й суспільної еволюциї Галичини в XIX в., і з заснованєм „Житя і Слова“ починає в нїм друкувати пробу такого оброблення під титулом: Лїтературні стремлїння галицьких Русинів, 1772—1872 (під псевдонїмом Іван Заневич). Перейшовши, по вказівкам дра Франка, до архивальних студий для сеї роботи в рукописнім відділї бібл. Осолїньских і знайшовши там богатий материял для суспільного руху 40-х рр., Терлецький для сього часу розширив рами свого дослїду, так що він почав переходити на публїкацию півобробленого материялу. Так появила ся в 1896 р. його цїнна праця: Знесеннє панщини в Галичинї, перша половина (стор. 287).

Сї дослїди дуже займали Терлецького, але зайнятий своєю працею для хлїба, він міг лише уривками їм віддавати ся, а ріжні іспити, потрібні для адвокатського степеня, слїдом і зовсїм перервали їх — в 1899 він докторизуєть ся, слїдом пішли іспити адвокатські, а за ними ставала перспектива — йти адвокатом на провінцию, що було рівнозначне з відложеннєм розпочатої наукової роботи. Але докінчити, на сторонах Записок, бодай історию знесення панщини Терлецький хотїв доконче, і з сею гадкою не розставав ся до останку.

По стількох літах біди й страждань, кінчаючи як раз свою адвокатську практику, Терлецький був як раз на порозї якогось спокійнїйшого й вигіднїйшого житя, та заздрісна доля, переслїдувавши його цїле житє, не дала йому сього спочинку доступити. Боляк на боцї, промучивши його кілька місяцїв, вкінцї змусив його піддати ся операциї. Лїкарі обмежили ся з початку чисто поверховним оперованнєм, і Терлецький вийшов зі шпиталя; аж по кількох тижнях признано доконечною нову, тяжшу операцию, і ослаблений довгими лїтами хороби й біди орґанїзм не подужав сеї другої. Коли ми з дром Франком перед виїздом на вакациї відвідали Терлецького в львівськім шпиталї — сїй справдешнїй долинї горя й нужди, в тиждень по операциї, він виглядів уже дуже зле і раз у раз заговорював про близький кінець. Дїйсно, тиждень пізнїйше — в ночи під 9 (22) липня він умер, наслїдком запалення легких, спричиненою наркозою... В гірськім, далекім закутку ми довідали ся про се вже підчас його похоронів... Що було ще у Львові Руси, не роз'їхало ся на вакациї, зібрало ся на похорони чоловіка, котрого в очах усїх приодягала авреоля мучеництва за свободу людської думки. На могилу його зложено вінець від Наукового товариства ім. Шевченка, котрого дїйсним членом він був від перших виборів, а котрого при лїпших обставинах він певно був би один із визначнїйших робітників...

Пером земля сїй розбитій силї, сим зломаним плянам, та незломному характеру й патріотизму. Вічна память чоловіку, що при всїх перешкодах супротивних сил лишив свій слїд в історії нашого відродження!...

М. Грушевський.